

Сергій Горін

МОБІЛЬНІСТЬ ЧЕНЦІВ ВОЛИНСЬКИХ МОНАСТИРІВ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТОРІЧЧЯ

При реконструюванні історії чернечих спільнот важливу роль відіграють дослідження їхнього персонального складу. Нами віднайдені документальні свідчення про майже 450 монахів і монашок, які впродовж зазначеного періоду мешкали на Волині у 41 монастирі Східного обряду. Зазначимо, що ця інформація дуже фрагментарна, бо відомі близько сотні осіб з чернечої спільноти Жидичинської Миколаївської обителі і в той же час ми не можемо назвати жодного ченця з більш ніж 40 інших монастирів. Так само ці свідчення не дають відповіді про середню тривалість перебування монаха в одному монастирі, бо багато з них згадуються лише раз або впродовж кількох років. Хоча в окремих випадках фіксується перебування ченця в одній обителі більше 20 років, як, наприклад, Стефана (Ткача) у Загорівському монастирі¹. В ідеалі так і мало б бути, але в житті різні об'єктивні та суб'єктивні причини змушували ченців переходити з однієї обителі до іншої. Деякі монастирі припиняли (інколи тимчасово) своє існування після відмови їхніх патронів надавати матеріальну підтримку, чернечі спільноти розпадалися в результаті внутрішніх конфліктів, зміни конфесії обителі. Могли виникнути багато інших причин, які змушували ченця полишити певний монастир і перейти до іншого. Зазначимо, що свідчень про безпосередні переходи нам відомо небагато. Можна згадати випадки, коли патрон обителі з якихось причин «заміняв» одного настоятеля на іншого, як зробив у 1632 р. король Владислав IV, передавши Жидичинський монастир православним, а його унійного архимандрита Пахомія (Оранського) «перевівши» в Спасо-Преображенський у Володимирі². Відомі ситуації, коли монахи залишали обитель внаслідок конфлікту в самій чернечій спільноті. Так, у 1596 р. ченці Дубенського Спасо-Преображенського монастиря скаржилися патрону Василю-Костянтину Острозькому на свого ігумена Василя, пояснюючи, що не хочуть більше залишатися під його на-

¹ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАУК). Ф. 28, оп. 1, спр. 76, арк. 479 зв.

² Горін С. Монастирі Західної Волині (друга половина XV – перша половина XVII ст.). Львів, 2007. С. 108–110.

стоятельством і переходять до Пересопницької Різдва Пресвятої Богородиці обителі³. Щодо Пересопницького монастиря, то і там існували негаразди: в 1605 р. або незадовго перед цим його ченці почали тікати в результаті сваволі з боку ігумена Варсонуфрія⁴. Можна навести ще кілька прикладів переходів монахів з однієї обителі до іншої, але, повторюємо, загалом їх відомо небагато. У той же час маємо низку свідчень про перебування певного ченця в різних монастирях. Дослідження цих записів не лише поглибить наші знання про окремі обителі, а й допоможе краще зрозуміти деякі особливості їхнього функціонування в той час. Подаємо перелік віднайдених свідчень.

Феофан (Боремський): 26 жовтня 1642 р. згадується як чернець Дерманського Троїцького монастиря⁵, 14 лютого 1645 р. і 30 березня 1648 р. – Жидичинського Миколаївського⁶.

Ісакій (Борискович): у 1602 р. став настоятелем Дерманського монастиря⁷, де перебував ще 15 лютого 1605 року⁸. У 1617 р. і 20 червня 1620 р. згадується як ігумен Чернчицької Спасо-Преображенської обителі⁹.

Йов (Желізо): став ігуменом Дубенського Хрестовоздвиженського монастиря у 80-х рр. XVI ст., де перебував, вірогідно, до 1597 р., після чого очолив новозаснований Почаївський Успенський, в якому перебував ще в 1645 році¹⁰.

Геннадій (Жуховський або Зуховський): січень 1634 р. – чернець Дерманського монастиря¹¹, 15 серпня 1639 р. став ігуменом Дубенського Хрестовоздвиженського¹², у якому згадується 10 жовтня 1649 р.¹³, а 1 вересня 1653 р. його названо ігуменом Мильчанської Різдва Пресвятої Богородиці обителі¹⁴.

³ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ). Ф. 129, оп. 1, спр. 306, арк. 1 – 2 зв. Принагідно висловлюю свою вдячність досліднику Ігорю Тесленку за ознайомлення з цією справою.

⁴ Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов (далі – АЮЗР). К., 1883. Ч. I. Т. 6. С. 361–367.

⁵ *Фотинский О.О.* Очерки по истории быта монастырских крестьян на Волыни в XVII–XVIII вв. // Труды общества исследователей Волыни. Житомир, 1910. Т. 3. Приложения. С. 50.

⁶ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 242, арк. 330; спр. 261, арк. 494 зв. (при одночасному посиланні на кілька записів архівні справи подаються у такій же послідовності, як і свідчення в тексті).

⁷ *Петров Н. И.* Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края. СПб., 1888. С. 140.

⁸ *Свенцицкий И.* Каталог книг церковно-славянской печати. Жовква, 1908. С. 40.

⁹ Памятники, издаваемые Временной комиссией для разбора древних актов. К., 1845. Т. 1. Отд. 1. С. 1–2, 15.

¹⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 176, арк. 351; ф. 28, оп. 1, спр. 83, арк. 711.

¹¹ ЦДІАУК. Ф. 2072, оп. 1, спр. 103, арк. 8; Пам'ятки. Архів Української Церкви / Упорядник М.В. Довбищенко. К., 2001. Т. 3. Вип. 1: Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст. С. 224.

¹² ЦДІАУК. Ф. 21, оп. 1, спр. 119, арк. 3 зв. – 4; *Пероговский В.* Бывшие православные монастыри в г. Дубно Волынской губернии, основанные князьями Острожскими // Волыньские епархиальные ведомости (далі – ВЕВ), 1880. № 34 (Часть неофициальная). С. 1545.

¹³ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 263, арк. 162 зв.

¹⁴ Там само. Спр. 215, арк. 223.

Гларіон (Завадзький): у записях від 28 вересня 1646 р. і 17 січня 1648 р. його названо настоятелем Білостоцького Свято-Духівського монастиря¹⁵, 16 і 19 січня 1654 р. – ігуменом Мильчанського¹⁶.

Яким (Зозулинський): під 9 серпня 1633 р. маємо свідчення про ченця Дубенської Спасо-Преображенської обителі Зозулинського¹⁷. Можливо, він і Яким (Зозулинський), який 19 травня 1636 р. згадується як монах Дерманського монастиря¹⁸, одна особа. Останнє відоме нам свідчення про нього, як дерманського ченця, датовано 26 жовтня 1646 року¹⁹.

Олексій (Гвашковський): 8 квітня 1625 р. і 17 квітня 1628 р. згадується як жидичинський монах²⁰, 27 серпня 1629 р. – намісник Жидичинського монастиря²¹. У той же час 15 липня 1626 р. його названо намісником Дубенської обителі (не зазначено, якої саме)²².

Василій (Копистенський): 18 березня 1631 р. і 28 лютого 1632 р. – почаївський монах²³, 1 березня 1632 р. – *игумен Городиский*²⁴, а 18 серпня 1633 р. згадується як настоятель Столпинського монастиря в Холмсько-Белзькій єпархії²⁵.

Паладій (Кропивницький): 30 червня 1649 р. – чернець Луцького Хрестовоздвиженського братського монастиря²⁶, 29 січня 1650 р. і 15 березня 1651 р. – його намісник²⁷. Жидичинським ченцем його названо 19 лютого 1650 р. і 12 грудня 1652 року²⁸.

Йоасафат (Куцевський): 5 жовтня 1649 р. – чернець Луцької братської обителі²⁹, 8 березня 1650 р. став ігуменом Мильчанської³⁰, а 15 квітня і 10 жовтня 1650 р. згадується як жидичинський чернець³¹.

Петро (Ласко Черчицький): 30 вересня 1639 р. і 8 серпня 1642 р. – чернець, 13 червня 1648 р. – ігумен Гощанського Михайлівського монастиря³².

¹⁵ Там само. Спр. 252, арк. 612 зв.; ф. 26, оп. 1, спр. 47, арк. 273 зв.

¹⁶ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 215, арк. 350 зв., 356.

¹⁷ *Петров Н.И.* Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше // Труды Киевской духовной академии. К., 1870. Т. 3. С. 389.

¹⁸ *Фотинский О.О.* Названа праця. С. 39.

¹⁹ Там само. С. 50.

²⁰ ЦДАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 142, арк. 618; спр. 158, арк. 600 зв.

²¹ Там само. Спр. 171, арк. 255 зв.

²² Там само. Спр. 151, арк. 137.

²³ Там само. Спр. 178, арк. 45; спр. 181, арк. 281.

²⁴ Там само. Спр. 181, арк. 423 зв.

²⁵ Там само. Спр. 189, арк. 104 зв.

²⁶ Там само. Спр. 263, арк. 760 зв.

²⁷ Там само. Спр. 256, арк. 128 зв.; ф. 26, оп. 1, спр. 48, арк. 1259 зв. – 1260.

²⁸ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 265, арк. 172 зв.; спр. 186, арк. 237 зв.

²⁹ Там само. Спр. 263, арк. 973.

³⁰ Там само. Спр. 267, арк. 83 – 83 зв.

³¹ Там само. Спр. 269, арк. 482; ф. 26, оп. 1, спр. 49, арк. 426 зв.

³² Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 169, арк. 500; спр. 230, арк. 1210 зв.; *Sysyn F.* Between Poland and the Ukraine. The dilemma of Adam Kysil, 1600–1653. Cambridge, Massachusetts, 1985. P. 322.

Під 27 лютого 1647 р. маємо свідчення про ченця Низкиницької Покровської обителі Ласка Черчицького³³, можливо, йдеться про Петра.

Йоаким (Малковський): 11 лютого 1650 р. – ігумен Четвертенського Спасо-Преображенського монастиря³⁴, 25 липня 1650 р. – ігумен Зимнівського Успенського³⁵, 1 березня 1652 р. настоятелем уже не був³⁶, а 19 листопада 1653 р. його названо низкиницьким ченцем³⁷.

Герасим (Микулич): 17 травня 1604 р. і 23 серпня 1617 р. – ігумен Черницького монастиря³⁸, в 1613 р. став настоятелем Дроздівського скиту³⁹.

Василій (Миленький): 1 січня 1620 р. і 27 травня 1621 р. згадується як чернець Жидичинського монастиря⁴⁰, 3 лютого 1623 р. і 18 квітня 1625 р. – Луцького братського⁴¹, 1636 р. – Унівського⁴².

Олександр (Мокосій Дениско): 26 жовтня 1642 р. його названо дерманським ченцем⁴³, у 1646 р. – ігуменом Валевського монастиря⁴⁴, 10 березня 1649 р. і 15 березня 1651 р. – настоятелем Луцького братського⁴⁵. 23 листопада 1649 р. згадується як *архимандрита овруцький, игумен монастыров братского Луцкого и милецкого* [Мильчанського. – С. Г.]⁴⁶, згідно з привілеєм від 12 січня 1650 р. став жидичинським настоятелем (*увязане* відбулося 4–7 лютого), 9 травня 1651 р. його названо архимандритом Жидичинського і Овруцького монастирів⁴⁷.

Паїсій (Мостицький): 6 лютого 1631 р. і 19 вересня 1634 р. – ігумен Зимнівської обителі⁴⁸, 18 жовтня 1649 р. і 31 травня 1650 р. – чернець Луцької братської⁴⁹.

Мелетій (Немировський): 13 березня і 20 травня 1651 р. згадується як монах Луцького братського монастиря⁵⁰, 10 липня 1653 р. – Мильчанського⁵¹.

³³ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 83, арк. 1068 зв.

³⁴ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 265, арк. 106 зв.

³⁵ Там само. Ф. 28, оп. 1, спр. 86, арк. 598 зв.

³⁶ Там само. Спр. 88, арк. 1070 зв.

³⁷ Там само. Спр. 89, арк. 1037 зв.

³⁸ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 77, арк. 400; спр. 108, арк. 310 а.

³⁹ АЮЗР. Ч. I. Т. 6. С. 434.

⁴⁰ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 26, арк. 152; АЮЗР. Ч. I. Т. 6. С. 501.

⁴¹ АЮЗР. Ч. I. Т. 6. С. 434; ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 142, арк. 691.

⁴² ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 201, арк. 1055.

⁴³ *Фотинский О.О.* Названа праця. С. 50.

⁴⁴ *Сендульский А.* Краткие исторические сведения о православном Валевском монастыре, ныне не существующем // ВЕВ, 1872. № 3–4 (Часть неофициальная). С. 87.

⁴⁵ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 247, арк. 156; ф. 26, оп. 1, спр. 48, арк. 1259.

⁴⁶ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 263, арк. 1198.

⁴⁷ Там само. Спр. 264, арк. 91 зв. – 92; спр. 265, арк. 140 зв. – 142; спр. 270, арк. 131 зв.

⁴⁸ Там само. Ф. 28, оп. 1, спр. 69, арк. 1311; ф. 27, оп. 1, спр. 31, арк. 421 зв.

⁴⁹ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 263, арк. 1027 зв.; спр. 264, арк. 717 зв.

⁵⁰ Там само. Ф. 26, оп. 1, спр. 48, арк. 754 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 270, арк. 143 зв.

⁵¹ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 186, арк. 1436 зв.

Лаврентій (Петрович): 30 вересня 1639 р. і 2 жовтня 1643 р. – чернець Гощанського Михайлівського монастиря⁵², 7 і 27 лютого 1647 р. – низкиницький ігумен⁵³.

Данило (Половкович): 7 березня 1644 р. і 13 березня 1651 р. названо монахом Луцької братської обителі⁵⁴, 28 червня 1646 р. – Мильчанської⁵⁵, 15 березня 1651 р. – ігуменом Чеконської⁵⁶.

Панкратій (Лаврентій Попель): 29 січня 1635 р. і 6 травня 1636 р. – чернець Жидичинського монастиря⁵⁷, 7 січня 1644 р. і 11 червня 1646 р. – ігумен Білостоцького Святодухівського⁵⁸.

Геласій (Русовський): 10 січня 1608 р. став настоятелем Сарненського монастиря⁵⁹, залишався ним 20 грудня 1610 року⁶⁰. 2 липня 1618 р. і 1 березня 1621 р. згадується як ігумен Дорогобузької Успенської⁶¹, у запису від 30 березня 1623 р. його вже названо померлим⁶².

Севастьян (Селиський або Селецький): 2 грудня 1639 р. і 3 серпня 1644 р. – білостоцький ігумен⁶³, 10 лютого 1652 р. – милецький чернець⁶⁴.

Лука Сербин (Албанчик), білгородський митрополит: у 1603 р. став архимандритом Дорогобузького монастиря⁶⁵, залишався ним у серпні 1617 року⁶⁶. Відомо, що в 1599 р. якийсь Лука отримав місце настоятеля Степанської Михайлівської обителі⁶⁷. На думку М. Теодоровича, це був той самий білгородський митрополит, який разом з кн. В.-К. Острозьким був на Берестейському соборі 1596 року⁶⁸, тобто Лука Сербин.

⁵² Там само. Спр. 169, арк. 500; спр. 235, арк. 1249.

⁵³ Там само. Ф. 28, оп. 1, спр. 83, арк. 118, 1068 зв.

⁵⁴ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 238, арк. 806 зв.; ф. 26, оп. 1, спр. 48, арк. 754 зв.

⁵⁵ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 252, арк. 410. У тогочасних записах «Милецький» і «Мильчанський» монастирі та їхні настоятелі часто називалися *милецький*. У монографії «Монастирі Західної Волині» ми визначили Данила (Половковича) як ченця Милецької Миколаївської обителі (с. 221), однак у контексті інших, розглянутих у цій розвідці, свідчень більш вірогідною є його належність до Мильчанської Різдва Пресвятої Богородиці.

⁵⁶ Там само. Ф. 26, оп. 1, спр. 48, арк. 1206 зв.

⁵⁷ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 196, арк. 77; спр. 198, арк. 619.

⁵⁸ Там само. Ф. 28, оп. 1, спр. 79, арк. 256 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 251, арк. 258 зв.

⁵⁹ Там само. Ф. 26, оп. 1, спр. 18, арк. 710 – 710 зв.; *Довбищенко М.В.* Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. К., 2008. С. 723.

⁶⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 88, арк. 1032 – 1032 зв.

⁶¹ Там само. Спр. 133, арк. 281 – 281 зв.; спр. 120, арк. 743 зв.

⁶² Там само. Спр. 133, арк. 281.

⁶³ Там само. Ф. 26, оп. 1, спр. 42, арк. 1263 зв.; спр. 44, арк. 684.

⁶⁴ Там само. Ф. 28, оп. 1, спр. 88, арк. 874.

⁶⁵ *Мицько І. З.* Острозька слов'яно-греко-латинська Академія (1576–1636). К., 1990. С. 46.

⁶⁶ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 113, арк. 1370 зв.

⁶⁷ *Александрович В.* Інвентар Степанського Михайлівського монастиря 1627 року // Український археографічний щорічник. К., 2006. Вип. 10 – 11. С. 439.

⁶⁸ *Теодорович Н. И.* Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии. В 5-ти томах. Почаев, 1889. Т. 2: Ровенский, Острожский, Дубенский уезды. С. 581.

Софроній (Синячевський): 14 квітня і 31 травня 1650 р. згадується як чернець Жидичинського монастиря⁶⁹, 1 вересня 1653 р. – вже Мильчанського⁷⁰.

Макарій (Созанський): незадовго до 25 жовтня 1600 р. став ігуменом Пересопницького монастиря, залишався ним 26 лютого 1602 р.⁷¹, 1 березня 1605 р. – уже жидичинський чернець⁷². 30 травня 1614 р. згадується як ігумен Дубицького Введенської обителі⁷³, а 24 січня 1620 р. і 26 квітня 1630 р. – настоятель Луцької Успенської⁷⁴. У записках під 10 вересня 1620 р., 1624 р. і 12 грудня 1629 р. його названо ігуменом Дубицького і Луцького Успенського монастирів⁷⁵.

Сергій (Тисмянський), мукачівський владика: в 1624 р. був ченцем Дубенського Спасо-Преображенського монастиря⁷⁶. Саме з ним І. Мицько пов'язує згадку в листах кн. Януша Острозького від 9 липня 1609 р. і 26 листопада 1610 р. про мукачівського єпископа (без імені), точніше, про те, щоб він і надалі користувався наданнями кн. В.-К. Острозького у Степанській обителі⁷⁷.

Омелян (Троєцький): у 1574 р. і 7 серпня 1575 р. – ігумен Луцького Успенського монастиря⁷⁸. Можливо, він і згадуваний 19 квітня 1591 р. настоятель Зимнівської обителі Троєцький⁷⁹ – одна особа.

Марина (Гулевичівна): 26 травня 1623 р. – черниця Четвертенського Богородичного монастиря⁸⁰, 11 жовтня 1634 р. і 15 січня 1635 р. – монашка⁸¹, а 17 березня 1636 р. – настоятелька Жидичинської Воскресенської обителі⁸². В лютому 1639 р. стала ігуменею Дубицького монастиря⁸³, 19 липня 1641 р. згадується як *zakonniczka*, але не зазначено, якої обителі⁸⁴.

Олександра (Гулевичівна Дрозденська): 19 вересня 1650 р. – черниця монастиря в селі Попів Млин⁸⁵, 1 вересня 1651 р. – монашка Чернчицької обителі⁸⁶.

⁶⁹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 264, арк. 474, 717 зв.

⁷⁰ Там само. Спр. 215, арк. 223.

⁷¹ АЮЗР. Ч. I. Т. 6. С. 300; ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 66, арк. 180.

⁷² ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 73, арк. 147.

⁷³ Там само. Спр. 97, арк. 496 – 496 зв.

⁷⁴ Там само. Спр. 117, арк. 380; спр. 173, арк. 463 зв.

⁷⁵ Там само. Спр. 122, арк. 273; спр. 59, арк. 234 зв.; спр. 171, арк. 655 – 655 зв.

⁷⁶ *Пероговский В.* Названа праця. С. 1375.

⁷⁷ ЦДІАУК. Ф. 223, оп. 1, спр. 668, арк. 3 зв.; *Мицько І. З.* Названа праця. С. 110.

⁷⁸ АЮЗР. К., 1911. Ч. 8. Т. 6. С. 391; ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 15, арк. 366 зв.

⁷⁹ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 24, арк. 394.

⁸⁰ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 520 зв. – 521; *Dowbyszczenko M.* Na rozdrożu religijnego wyboru: dramät rodziny Hulewiczów. Hulewiczowie w religijnych ruchach końca XVI – pierwszej połowy XVII wieku // *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej.* Lublin, 2005. S. 79.

⁸¹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 194, арк. 750 зв.; спр. 207, арк. 76 зв.

⁸² Там само. Спр. 198, арк. 371.

⁸³ Там само. Ф. 2073, оп. 2, спр. 13, арк. 1 – 2 зв.

⁸⁴ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 255, арк. 1019.

⁸⁵ Там само. Спр. 267, арк. 947 зв.

⁸⁶ Там само. Спр. 270, арк. 424 зв.

Настасія (Закревська): 10 листопада 1617 р. її названо черницею Луцького Успенського монастиря⁸⁷, в 1621 р. – Жидичинського Святодухівського⁸⁸.

Серафима (Яковицька): 12 серпня 1641 р. – ігуменя Туропинської Хрестовоздвиженської обителі⁸⁹, 19 вересня 1650 р. і 12 жовтня 1660 р. – настоятелька монастиря в селі Попів Млин⁹⁰. **Настасія (Атанасія) (Ярмолинська):** 14 серпня 1645 р. – черниця⁹¹, 27 лютого 1652 р. – ігуменя⁹² Корецького Воскресенського монастиря. У записях від 5 листопада 1647 р., 1 жовтня 1650 р. і 4 грудня 1652 р. згадується як черниця⁹³, а від 30 травня і 18 серпня 1650 р., 24 травня 1653 р. і 7 жовтня 1654 р. – як ігуменя⁹⁴ Луцької Успенської обителі.

Серафима (Ярмолинська): 8 лютого 1634 р. стала ігуменею Корецької обителі⁹⁵, згадується також 16 серпня 1650 р. і 7 жовтня 1654 року⁹⁶. 19 липня 1645 р. її названо ігуменею Корецького і Клинецького монастирів⁹⁷. Настоятелькою Луцького Успенського монастиря стає 3 лютого 1645 р.⁹⁸, 26 червня 1646 р. згадується як ігуменя *Łucka, Korecka u Kliniecka*⁹⁹; настоятелькою Луцької обителі названа 31 травня 1647 р., 25 лютого 1649 р., 20 березня і 11 серпня 1651 р. (ігуменя Луцького і Корецького монастирів), 27 лютого і 4 грудня 1652 року¹⁰⁰.

Зібрані свідчення дозволяють в окремих випадках визначити конфесійну належність монахів і, відповідно, монастиря, до чернечої спільноти якого вони належали. Так, Олексій (Івашковський) у квітні 1625 р. згадується як жидичинський монах, а вже 15 липня 1626 р. – намісник одного з дубенських монастирів. Відомо, що Жидичинська обитель у 1625 р. була унійною, отже, Олексій або змінив конфесію, або перейшов до унійної чернечої спільноти. Зміна конфесії заперечується тим, що він у 1628 р. повернувся до унійного Жидичинського (якщо він взагалі його полишав). Таким чином, Олексій (Івашковський) залишався уніатом. У Дубно в той час були два чоловічі монастирі (Спасо-Преображенський і Хрестовоздвиженський), які разом з жіночим Вознесенським увійшли до Дубенської архимандрії, яку очолив Касіян

⁸⁷ Там само. Спр. 108, арк. 602.

⁸⁸ АЮЗР. Ч. I. Т. 6. С. 503.

⁸⁹ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 76, арк. 9764.

⁹⁰ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 267, арк. 947; ф. 28, оп. 1, спр. 97, арк. 670.

⁹¹ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 244, арк. 731.

⁹² Там само. Спр. 186, арк. 1104 зв.

⁹³ Там само. Спр. 264, арк. 535 зв.; спр. 247, арк. 394; спр. 186, арк. 265.

⁹⁴ Там само. Спр. 267, арк. 404; спр. 264, арк. 1155; ф. 28, оп. 1, спр. 89, арк. 116; спр. 90, арк. 510.

⁹⁵ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 191, арк. 172 – 172 зв.

⁹⁶ Там само. Спр. 264, арк. 1155 зв.; ф. 28, оп. 1, спр. 90, арк. 510.

⁹⁷ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 244, арк. 602.

⁹⁸ Там само. Спр. 242, арк. 197.

⁹⁹ Там само. Ф. 11, оп. 1, спр. 11, арк. 476.

¹⁰⁰ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 255, арк. 1003 зв.; спр. 247, арк. 109 зв.; спр. 268, арк. 856 зв.; спр. 269, арк. 725; спр. 186, арк. 1104 зв., 265.

(Сакович). Саме з ним пов'язують запровадження у згаданих монастирях унії. Правда, не з'ясовано, коли була утворена архимандрія. Дослідники, які наводять біографічні дані Касіяна (Саковича), про це не пишуть, зазначаючи лише його перехід до унії в 1625 році¹⁰¹ і те, що в цей же час Касіян отримав від кн. Олександра Заславського дубенську обитель¹⁰². Інші дослідники називали різні роки утворення архимандрії: 1626¹⁰³ або 1630¹⁰⁴. Повертаючись до Олексія (Івашковського), зазначимо, що перебування його як уніата в складі дубенської чернечої спільноти в липні 1626 р. дає підстави твердити про запровадження там унії принаймні в цей час. Якщо це сталося при архимандриті Касіяні (Саковичу), а, скоріш за все, так і було, то 15 липня 1626 р. він уже очолював Дубенську архимандрію. Відомі нам документальні свідчення щодо попередніх настоятелів дубенських монастирів не суперечать цьому. Так, Геннадій (Ржищовський) згадується як настоятель Спасо-Преображенського монастиря впродовж 1622–1626 років¹⁰⁵. Щодо Дубенського Хрестовоздвиженського монастиря, то останній нам відомий попередник Касіяна (Саковича) згадується 23 травня 1616 р. (*отец Иоан, игумен чеснохрестский дубенский*)¹⁰⁶. Підсумовуючи, зазначимо, що розглянуті свідчення дозволяють твердити, що принаймні один дубенський монастир у липні 1626 р. був унійним. Можливо, дещо пізніше була утворена Дубенська архимандрія, в результаті чого й інші дубенські обителі стали унійними. Ймовірним виглядає такий перебіг подій: жидичинського ченця Олексія (Івашковського) за відсутності настоятеля в дубенському монастирі запрошено туди намісником (можливо, став ним, уже перебуваючи в цій обителі). Певні підстави для припущення щодо вакансії місця настоятеля в липні 1626 р. дає запис, у якому від імені намісника Олексія до актових книг занесена скарга. Пізніше, коли кн. Олександр Заславський запросив Касіяна (Саковича), Олексій повернувся до Жидичинського монастиря. Зазначимо, однак, що скарга монастирського намісника від імені чернечої спільноти не обов'язково свідчить про відсутність у цей час настоятеля взагалі. Додамо, що настоятель міг тимчасово полишити обитель або з якихось причин бути не в змозі занести скаргу (наприклад, хвороба). На нашу думку, більш вірогідним є інший розвиток

¹⁰¹ Голубев С.Т. История Киевской духовной академии. К., 1886. Вып. 1. С. 216.

¹⁰² Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века. Казань, 1898. С. 403.

¹⁰³ Ostatnie Ks. Stebelskiego prace / Wydał W. Seredyński. Kraków, 1877. S. XCVI.

¹⁰⁴ Пероговский В. Названа праця. // ВЕВ, 1880. № 31. С. 1390; Теодорович Н. И. Названа праця. С. 868.

¹⁰⁵ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 28, арк. 956 – 956 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 589; спр. 134, арк. 568; спр. 140, арк. 112. 20 червня 1626 р. його названо *архимандритом дубенским*. На підставі цього, можна, звісно, зробити припущення щодо існування в цей час Дубенської архимандрії, але, на нашу думку, йдеться про «архимандрита» Спасо-Преображенської обителі, бо в записях 1623 р. Геннадія називали як *архимандритом дубенским*, так і *архимандритом монастыря Дубенского заложения светого Спаса*.

¹⁰⁶ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 108, арк. 188.

подій, коли перехід монастирів до унії був пов'язаний з утворенням архимандрії, очолити яку кн. О. Заславський запросив відомого церковного діяча Касіяна (Саковича), і це відбулося до 15 липня 1626 року.

Розглянемо інший сюжет. У грудні 1620 р. помер архимандрит православного Жидичинського монастиря Гедеон (Балабан) і до обрання нового настоятеля справами обителі займалися крилошани Василій (Миленький), якого в запису від 3 лютого названо намісником¹⁰⁷, Дионісій (Шостакович) і священник Воскресенської церкви в Жидичині Стефан Криницький. Король Зигмунт III у листі від 10 березня 1621 р. повідомив київського унійного митрополита Йосифа (Рутського) про те, що не заперечує проти його кандидатури на місце жидичинського архимандрита, а саме Никодима (Шибенського)¹⁰⁸. Отже, монастир ставав унійним і його православним монахам залишалося шукати іншу чернечу спільноту або змінити конфесію. Навряд чи зміст листа став одразу відомий жидичинським монахам, але, вірогідно, про передачу обителі уніатам вони довідалися ще до ув'язання Никодима (Шибенського) у володіння нею, яке відбулося 25 травня 1621 р. Зазначені крилошани дочекалися нового архимандрита і 27 травня засвідчили реєстр переданого йому церковного начиння, після чого залишили монастир. Вірогідно, в цьому випадку відбулося порушення королівського розпорядження від 23 квітня 1589 р., згідно з яким після смерті митрополитів і владик Східного обряду, а також настоятелів монастирів, які перебували в королівському подаванні (Жидичинський Миколаївський належав до них), і до висвячення на вакантні місця їхніх наступників церковне майно мали перебрати під свій контроль старости або підскарбії¹⁰⁹. В усякому разі, ми не віднайшли свідчень про те, що це було зроблено, а діяльність уже згаданих крилошан дає підстави казати, що саме вони в цей час розпоряджались монастирським майном.

Відзначимо й такий момент. Василій (Миленький) 3 лютого 1623 р. згадується як чернець Луцької братської обителі, а 6 серпня 1624 р. – її намісник¹¹⁰. Можна припустити, що він перейшов до неї відразу після того, як полишив Жидичинську, тобто в 1621 році. Братський монастир тоді був тільки заснований¹¹¹ і потребував «досвідчених кадрів», тому, ймовірно, частина православних ченців з Жидичинської обителі увійшли до складу його братії. Можна припустити, що саме вони прискорили процес заснування монастиря при новоутвореному (лише за кілька років перед тим) Луцькому Хрестовоздвиженському братстві. Можливо, братські ченці Серафіон і Теофіл, які зга-

¹⁰⁷ Там само. Спр. 120, арк. 202.

¹⁰⁸ Докладніше про це див.: Горін С. Жидичинський Свято-Миколаївський монастир (до середини XVII сторіччя). К., 2009. С. 86–87.

¹⁰⁹ Там само. С. 46.

¹¹⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 140, арк. 271 зв.

¹¹¹ Горін С. Луцьке Хрестовоздвиженське братство в 20 – 30-х роках XVII сторіччя // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 2008. Т. CCLVI. Праці Історично-філологічної секції. С. 144–145.

дуються, відповідно, в 1627 і 1631 рр.¹¹², це – Серафіон (Хмелецький) і Теофіл, які останній раз названі жидичинськими ченцями, відповідно, 10 жовтня 1620 р. і 3 лютого 1621 року¹¹³.

Однак повернемося до Жидичина. Відомо, що в 1621 р. Никодим (Шибенський) ліквідував місцеву жіночу Святодухівську обитель¹¹⁴. Вона існувала ще при попереднику Никодима – настоятелі Гедеоні (Балабані), тобто до кінця 1620 р. була православною. Зазначимо, що впродовж 1617–1621 рр. маємо свідчення про її черницю Марту (Марію із Закревських Янову Русецьку)¹¹⁵. У 1617 р. в унійному Луцькому Успенському монастирі мешкала її родичка – Настасія (Закревська), яка пізніше перейшла до Святодухівського. Невідомо, коли саме це сталося, але в 1621 р. вона вже була його черницею. Отже, якщо Настасія перейшла до кінця 1620 р., то вона змінила конфесію, якщо після, то питання конфесійної належності Святодухівського монастиря в 1621 р. залишається відкритим. На нашу думку, більш вірогідним є те, що він залишався православним і це, мабуть, спричинило його ліквідацію уніатом Никодимом (Шибенським) через кілька тижнів після отримання ним під свою владу Жидичинської Миколаївської обители.

Ще з одним Жидичинським монастирем – Воскресенським – певний час було пов'язане життя черниці Марії (Гулевичівни). Відомо, що в 1623 р. вона належала до чернечої спільноти православної Четвертенської Богородичної обители, в 1634–1635 рр. її згадано як монашку Жидичинської Воскресенської, в 1636 р. – як її ігумену, а в лютому 1639 р. вона стала настоятелькою Дубицького монастиря. Ці переходи, вірогідно, пов'язані з її племінником Атанасієм (Пузиною). Він у 1633 р. став архимандритом переданої православною Жидичинської Миколаївської обители¹¹⁶ і, ймовірно, невдовзі заснував у Жидичині Воскресенський жіночий монастир, куди перейшла його родичка і через кілька років стала там ігуменею. В 1638 р. Жидичинський Миколаївський монастир передали уніатам, а Атанасій (Пузина) став луцьким владикою. Невідомо, чи продовжила своє існування Воскресенська обитель, навіть якщо і так, то вона мала стати унійною. Отже, Марія (Гулевичівна) перейшла до Дубицького монастиря, який перебував у подаванні луцьких єпископів і, зрозуміло, в 1638 р. став православним. Точніше, не просто перейшла, ставши ігуменею, а отримала обитель у довічне заставне володіння. Так, у лютому 1639 р. владика Атанасій разом із своїм крилосом свідчили, що вони на потребу Луцької кафедральної церкви позичили у Марії (Гулевичівни) 4000 золотих на таких умовах: половину цієї суми їй повернуть, а за інші 2000 вона отримала в посесію *do naydalszego wieku y zywota* Дубиць-

¹¹² ЦДАУК. Ф. 25, спр. 157, арк. 520; спр. 147, арк. 194.

¹¹³ Горін С. Жидичинський Свято-Миколаївський монастир ... С. 139.

¹¹⁴ АЮЗР. Ч. I. Т. 6. С. 504.

¹¹⁵ ЦДАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 106, арк. 167; ф. 28, оп. 1, спр. 50, арк. 616; АЮЗР. Ч. I. Т. 6. С. 503.

¹¹⁶ Горін С. Жидичинський Свято-Миколаївський монастир ... С. 112.

кий монастир, де може *rządzić y sprawować podług naylepszego baczenia y myśli swoiey* і кого захоче залишити після себе ігуменею¹¹⁷.

Розглянемо ще кілька прикладів, коли переходили ченців з одного монастиря до іншого допомагають визначити конфесійну належність обителі. Так, перебування в 1641 р. Серафими (Яковицької) в Топоровському і Туропинському монастирях перед тим, як перейти до православної обителі в селі Попів Млин, дає підстави для припущення, що і перші дві чернечі спільноти не були унійними. Перехід восени 1650 р. або в 1651 р. Олександри (Гулевичівни Дрозденської) із згаданого монастиря в Поповому Млині до Чернчицького також дозволяє визначити конфесійну належність другого з них. Згідно з відомими нам документальними свідченнями, Дорогобузький монастир став унійним при архимандриті Єремії (Лисятицькому)¹¹⁸, а щодо його попередника Геласія (Русовського) ми зробили лише припущення про його вірогідну належність до унії¹¹⁹. Однак, ще в 1608 р. Геласій став настоятелем унійної обителі в Сарнах і залишався ним принаймні до кінця 1610 р., отже, можна твердити, що Дорогобузький монастир був унійним вже при цьому архимандриті. Найдавнішу згадку про його настоятельство тут маємо під 2 липня 1618 р., а, беручи до уваги те, що його попередник Лука Сербин помер у серпні 1617 р.¹²⁰ і, вірогідно, вже невдовзі архимандритом став Геласій (Русовський), Дорогобузька обитель стала унійною, ймовірно 1617 року.

Кілька свідчень є аргументами на користь того, що Зимнівська обитель у другій половині XVII ст. була православною¹²¹. Так, Паїсій (Мостицький) згадується як її настоятель у 1631 і 1634 рр., а пізніше (в 1649–1650 рр.) бачимо його ченцем Луцького братського монастиря; Йоаким (Малковський), який у 1650 р. фігурує як зимнівський ігумен, перед тим був настоятелем православного Четвертенського Спасо-Преображенського монастиря, а в 1653 р. його названо ченцем іншої православної обителі – в Низкиничач. Свідчення щодо Данила (Половковича) допомагають у визначенні конфесії ще одного монастиря. Так, у 40-х рр. XVII ст. він був братським ченцем, останній раз згадується 13 березня 1651 р. Через два дні, 15 березня, його вже названо ігуменом Чеконського монастиря. Про цю обитель нам відомо небагато, вірогідно, вона припинила своє існування ще в XVI ст. і майже всю першу поло-

¹¹⁷ ЦДІАУК. Ф. 2073, оп. 2, спр. 13, арк. 1 зв. – 2 зв.

¹¹⁸ Як архимандрит Дорогобузького і Перемильського монастирів він згадується 14 грудня 1622 р., 21 квітня 1626 р. і 14 червня 1627 р. (ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 130, арк. 1039 зв.; спр. 148, арк. 692; ф. 28, оп. 1, спр. 61, арк. 517 зв.), отже, і другий з них був унійним. Про Перемильську обитель на вшанування Св. Йоана Кушника див.: Горін С. Невідомі волинські монастирі XVI – першої половини XVII сторіччя // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич, 2004. Вип. VIII. С. 168–170.

¹¹⁹ Горін С. М. Дорогобузький Успіння Пресвятої Богородиці монастир (до середини XVII ст.) // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». К., 2008. Т. 78 (Історичні науки). С. 13.

¹²⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, далі залишається спр. 113, арк. 1370 зв.

¹²¹ Горін С. Монастирі Західної Волині ... С. 157–158.

вину XVII ст. не функціонувала або діяла з перервами і була відновлена наприкінці 40-х рр. цього сторіччя¹²². Щодо переходу до нього Данила, то, ймовірно, Братський монастир у такий спосіб підтримав фактично новозаснований Чеконський, «надавши» досвідченого ченця (в травні 1650 р. його згадано як *наместника монастыря брацтва Луцкого*¹²³. Як би там не було, але маємо доказ того, що Чеконська обитель була православною.

Маємо й інші свідчення про допомогу братських ченців своїми «кадрами» зруйнованим монастирям або тим, у яких у результаті певних обставин виникала потреба у відновленні чернечої спільноти. Так, Олександра (Мокосія Дениска), який в березні 1649 р. фігурує як настоятель Братського монастиря, через півроку в документах уже названо *архимандритом овруцким, игуменом манастыров братского Луцкого и Милецкого* [Мильчанського. – С.Г.], а в січні 1650 р. він очолив Жидичинську обитель, яка тоді стала православною. Братський чернець Йоасафат (Куцевський) у березні 1651 р. став ігуменом Мильчанського монастиря, а вже в квітні згадується як жидичинський монах. Паладія (Кропивницького) у червні 1649 р. названо братським ченцем, а в лютому 1650 р. – жидичинським. Мелетій (Немировський) полишив Братську обитель і перейшов до Мильчанської трохи пізніше – після травня 1651 р. Відомо також, що до Мильчанського монастиря перейшли з Жидичинського Софроній (Синячевський) (після травня 1650 р.), з Дубенського Хрестовоздвиженського – Геннадій (Жуховський) (після жовтня 1649 р.) і з Білостоцького – Іларіон (Завадзький) (не раніше 1648 р.). Переходи до Мильчанської обителі пов'язані, вірогідно, з потребою його відновлення після руйнації козаками з татарами незадовго до вересня 1649 р., коли майже всіх ченців було вбито¹²⁴. Отже, маємо підстави казати про відродження Мильчанського монастиря на початку 50-х рр. XVII сторіччя. Постає питання: переходи до нього ченців є результатом їхнього бажання не дати загинути обителі й вони «жертвували» можливістю залишитися у відносно безпечному монастирі (наприклад, Луцькому братському), чи існували якісь інші причини змінити обитель? Один перехід, звісно, мало нам допоможе у висвітленні цього питання, але п'ять випадків, пов'язаних з Братським монастирем, це вже інша справа. Чи не виникли у Луцького братства на початку 50-х рр. XVII ст. певні проблеми на ґрунті загострення стосунків між православними і католиками? Ситуація навколо Братського монастиря ускладнювалася також майновими конфліктами. Так, у жовтні 1649 р. Веспасіян Хмелецький, *товарыш хоругве* кн. Яреми Вишневецького, скаржився на ігумена Олексан-

¹²² Горін С. Невідомі волинські монастирі ... С. 170–171; *його ж.* До історії волинських монастирів // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Луцька міська громада: історія, традиції, люди. Науковий збірник. Луцьк, 2007. Вип. 26. С. 39–40.

¹²³ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 264, арк. 717 зв.

¹²⁴ Горін С. Фундація та перші роки існування Мильчанського Різдва Пресвятої Богородиці монастиря (40-і рр. XVII ст.) // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць. К., 2009. Ч. 11. С. 114.

дра (Дениска) з ченцями Йоасафатом, Матвієм і Паладієм. Як пояснював позивач, його швагер Кузьма Дем'ян Ящурський (одружений на Ганні Хмелецькій) тримав в обителі *добра рухомые в злоте, срыбре, клейнотах, ша-тах*. У 1648 р. луцький бурмистр Костянтин з *райцею* Василем Силневичем, *ведаючи барзо добре о добрах обфитых* К. Ящурського, захованих у монастирі, *и видечи час по тому способный, намовили тоєж хлопство своволнос, удаючи, же пан Ясчурский релии католицкоє ест и недалеко з великими скар-бами заставаєт, абы оного с того света знесли*. В результаті Кузьму Ящурського вбили, а бурмистр з В. Силневичем *добра вси, обухами скрыни поод-биявши, побралаи и там же в монастыре их мл отцов менованных зложыли, удаючи пред дружиною К. Ящурського, що то пограбували козаки*. Однак Ганна Хмелецька, *ведаючи добре и видячи, же на тот час козаки в монастыре не были, добр се своих домагала*. Така сміливість ледь не коштувала їй життя і лише чудом її врятували¹²⁵. У січні 1650 р. возний у зв'язку зі скаргою ректора Луцького єзуїтського колегіуму ксьондза Войцеха Миревського був у Братському монастирі, де зберігалися *речи, то ест сребро, золото, цыну, мид и вишлякиє охендозства Федора Липки, бывшого лентвойта луцко-го, и зошлого Стефана Столяра, в скрынях, през них позасыканыє, а черн-цом тамошним до схованя даные*: Ф. Липка в 1648–1649 рр. заподіяв багато шкод колегіуму і ректор вимагав компенсації збитків за рахунок згаданого майна¹²⁶. У березні 1650 р. суд розглядав скаргу Станіслава Мровинського на ігумена Олександра (Дениска), який цього ж року *спровадил* до монастиря три скрині з майном луцьких міщан. Під час розгляду у настоятеля запитували: *єжели бы речи якие рухомые вышписаных месчан луцких в церкви своей в схованю мав і він признал, иж сут скрыни тут три поставленыє з речами тых то месчан в церкви, але што за речи и велю их, того не поведил*¹²⁷. Згадаємо також скаргу Адама Раковського на монастир (судовий розгляд відбувся 13 березня 1651 р.) з приводу того, що в 1648 р., *перед ребелиєю козацкою, до обозу єдучи*, позивач залишив у свого брата Вацлава 300 золотих та інше майно, але після його смерті відповідачі не віддають все це Адамові¹²⁸. Невідомо, як майно потрапило до обителі. Ймовірно, передали на зберігання, хоча, можливі й інші пояснення. З ігуменом Олександром (Дениском) пов'язаний ще один конфлікт. Так, у квітні 1653 р. возний відніс судовий позов *до села Передместя, под Луцком, зараз за Стыром лежачого, в державе заставной их мл панов Денисков будучого*: братський ігумен від імені всього Братства скаржився на *Яна Мокосия Дениска сына, Марыну Яновую Чеконскую с прытомностью малжонка еє, панен зас Фавстину и Єву Фрузыну, цорок Денискове [...] о забране в способ грабежу през зошлого отца Дениска розных*

¹²⁵ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 263, арк. 973–974.

¹²⁶ Там само. Спр. 265, арк. 128 зв.

¹²⁷ Там само. Спр. 266, арк. 186 зв. – 188.

¹²⁸ Там само. Ф. 26, оп. 1, спр. 48, арк. 754 зв. – 756 зв.

¹²⁹ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 186, арк. 1306–1306 зв.

*в монастыри Брацким Луцким речей [...] в позве менованых, а през тепершних позваных по нем забраных и ку пожыткови своєму оберненых*¹²⁹.

Отже, проблеми у Братського монастиря існували, але чи були вони настільки серйозними, щоб створити умови, коли у ченців з'являлось бажання або й необхідність полишити цю обитель і перейти, наприклад, до Мильчанської, практично беззахисної перед нападниками (пограбування і вбивство монахів у 1649 р. – тому свідчення), і яка до того ж втратила підтримку патрона (Марціян Єловицький силоміць відбирив у монастиря майно, відписане його батьком, правда, після 1649 р., ймовірно, відбулося порозуміння між ним і чернечою братією). На жаль, про діяльність Луцького братства в цей період нам відомо небагато і в багатьох випадках залишається робити лише припущення.

Відзначимо ще й такий момент: деякі документи фіксують одночасну належність окремих монахів/монашек до різних монастирів. Так, маємо суперечливі записи щодо Настасії та Серафими (Ярмолинських), які свідчать про одночасне перебування в обителі цих двох настоятельок або ж належність першої з них до чернечих спільнот двох монастирів. Можна, правда, ці згадки спробувати пояснити тим, що Серафима, ігуменя *Луцка, Корецка і Клинецка*, час од часу «передавала» Корецький або Луцький Успенський монастир своїй сестрі Настасії¹³⁰, однак маємо аргумент на користь одночасного «перебування» в двох обителях. Так, 27 лютого 1652 р. возний відніс чотири позови Генрику Кашевському і Яну Кореновському, серед яких два – від *велебных в пану Богу их мл панен Серафими и Афтаназисей Ярмолинских, игуменые монастыров Луцкого и Корецкого паненских и всех панен в манастыру паненским Луцким заложения внебовзятя насвятшое Панны Марьи будучых, с притомностью его мл отца Юзефа Чаплича, епископа луцкого и острожского, перший о експулсию з добр части села Острова способом заставным поведовой стороне служащих ... а другий до выведения инквизиции в справе выжней менованой, другие два в жалобе инстыгатора и его деляторов велебных в пану Богу панен Меленцией Пузынянки подкоморянки володымерское, и Евгенией Фонтановны, законничок регулы Святого Базилега, манастыра Луцкого выжней менованого, с притомностью старших их и того ж его мл отца епископа луцкого и острожского, перший до всказаня на позваных вин правных взглядом зневажениа и потручениа през позваных деляторок при експулсии добр выжней менованых перепалых учинков их ровных и водных, а другий до выведения скрутениум в справе выжней менованой*¹³¹. Цитата довга, але допомагає дещо прояснити. Отже, позивачами є ігумені Луцького (Серафима) і Корецького (Настасія) монастирів. Однак справа стосується лише першої

¹³⁰ Для економії часу не будемо послідовно описувати, згідно з відомими нам свідченнями, зміни статусу Настасії від черниці до ігумені і навпаки, зазначимо лише, що, за винятком кількох записів, це хронологічно можливо, хоча і виглядає дещо штучно.

¹³¹ ЦДДАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 186, арк. 1104 зв. – 110.

обителі, тому незрозуміло, до чого тут настоятелька другої. Все пояснюється за умови, якщо Настасія якимось чином пов'язана з Луцьким монастирем. Можливо, доказ цього, а саме щодо її «керівництва» його чернечою спільнотою, полягає в тому, що дві монашки Луцької обителі скаржилися *с притомністю старших их*, а також луцького владики. Таким чином, їхніми *старшими* були згадані ігумені – сестри Ярмолинські, тобто, настоятелькою Луцького Успенського монастиря була Серафима, а її «заступницею» – Настасія. Можна заперечити, що Настасію названо лише ігуменею Корецької обителі, але тоді потрібно визнати *de facto* спільне «керівництво» обома монастирями сестрами Ярмолинськими, хоча *de jure* кожна з них була настоятелькою певної чернечої спільноти.

Більш зрозуміла ситуація з Паладієм (Кропивницьким), який одночасно згадується як монах двох монастирів. Так, у червні 1649 р. його названо ченцем Луцької братської обителі, а в січні 1650 р. возний свідчив про те, що був у ній, де застав намісника Паладія (Кропивницького), Олександра (Дениска), ігумена *луцького и милецького* [мільчанського. – С.Г.], *архимандриты овруцкого*. Як намісник Братського монастиря Паладій також згадується в березні 1651 року. В той же час, у лютому 1650 р. він фігурує як жидичинський чернець. Вірогідно, Олександр (Дениско), отримавши привілей на Жидичинську архимандрію в січні 1650 р., а його *увязане* у володіння нею відбулося в лютому, запросив до себе довірену людину, тим більше, що, як пам'ятаємо, Жидичинський монастир, ставши православним, потребував ченців. Паладій залишився в цій обителі й після смерті архимандрита Дениска (ймовірно, це сталося на початку літа 1652 р.), про що маємо свідчення в грудні 1652 року. Разом з Паладієм (Кропивницьким) з Луцького братського монастиря до Жидичинського перейшов Йоасафат (Куцевський). Як чернець Братської обителі він згадується в жовтні 1649 р., а в квітні і жовтні 1650 р. його вже названо жидичинським монахом. У той же час відомо, що в березні 1650 р. він став ігуменом Мільчанського монастиря і залишався ним як мінімум до кінця листопада цього року. Отже, Йоасафат одночасно був ченцем двох, а, можливо, і трьох обителей. Вірогідно, розглянуті випадки, коли монах одночасно належав до різних чернечих спільнот, пов'язані з тими проблемами для чернецтва, які виникли під час війни 1648–1657 рр. і головною з яких була «нестача кадрів».

Відзначимо й такий момент: деякі переходи ченців, ймовірно, пояснюються тим, що між монастирями, які фігурують у цих випадках, існував певний зв'язок у результаті тривалого перебування під владою кн. Василя-Костянтина Острозького й активної участі монахів у діяльності Острозького науково-видавничого осередку (з середини 70-х рр. XVII ст.), а пізніше – антиунійній боротьбі, очолюваній їхнім патроном. Відомо, що запрошені князем церковні діячі, теологи нерідко мешкали в його обителях, а деякі з них отримували місця настоятелів. Так, у 1599 р. ігуменом Степанського монастиря став білгородський митрополит Лука Сербин, а в 1603 р. він очолив інший

монастир князя – Дорогобузький. Серед запрошених був також мукачівський владика Сергій (Тисмянський), якого спочатку бачимо в Степанській обителі, потім, уже після смерті В.-К. Острозького – в Дубенській Спасо-Преображенській. Згадаємо Ісакія (Борисковича), якого висвятили дерманським архимандритом у 1602 р. (тоді, коли там запровадили кіновійну форму чернечого життя і з Острога перевели до Дермані друкарню), між 1605 і 1608 рр. він залишив цей монастир, а з часом, правда, через багато років, увійшов до складу монашої спільноти Чернчицької обителі, ставши її ігуменом. Зв'язок між монастирями існував і якийсь час після смерті кн. В.-К. Острозького, передусім завдяки тому, що в них залишалися ченці, які брали участь у діяльності Острозького гуртка. Цим, мабуть, можна пояснити те, що після Ісакія (Борисковича) два дерманських архимандрита поспіль – Ісайя (Балабан) і Олександр (Путятицький) – одночасно були настоятелями Дубенського Спасо-Преображенського монастиря¹³². Однак потім, коли монастирі стали унійними, якщо щось і об'єднувало деякі з них, то лише перебування під владою спільних патронів (князів Заславських). Можливо, саме це сприяло переходу в середині 30-х рр. XVII ст. Якіма (Зозулинського) з Дубенської Спасо-Преображенської обителі до Дерманської, а в 1639 р. тому, що дерманський чернець Геннадій (Жуховський) став ігуменом Дубенського Хрестовоздвиженського монастиря.

Аналогічний зв'язок, вірогідно, існував після 1642 р. між двома обителями Адама Киселя – Гощанською і Низкиницькою. Дослідник Френк Сисин згадує лист від А. Киселя до Богдана Хмельницького з пропозицією розпочати переговори, переданий адресату гощанським ігуменом Петром (Ласко Черчицьким) у червні 1648 року¹³³. Це дає підстави припускати, що принаймні настоятелі згаданих монастирів допомагали Адаму Киселю в його політичній діяльності. Можливо, цим пояснюється те, що «свій» гощанський чернець Лаврентій (Петрович) став низкиницьким ігуменом.

Повертаючись до переліку свідчень про перебування певних ченців у різних обителях, зазначимо, що в сімох випадках переходи супроводжувалися «кар'єрним» зростанням – з ченців у настоятелі. Правда, ми маємо свідчення, які фіксують певних осіб уже ігуменами і невідомо, чи не були вони спочатку простими монахами в «нових» монастирях. Однак і в такому разі логічним буде припущення, що перехід здійснювався з перспективою «кар'єрного» росту.

У кількох свідченнях фіксуються зміни конфесії. Ми вже згадували Настасію (Закревську), яка з унії перейшла до православ'я (це було нашим припущенням, однак можливий й інший розвиток подій, згідно з яким Настасія

¹³² Там само. Спр. 119, арк. 220; спр. 212, арк. 52; спр. 130, арк. 216; ф. 221, оп. 1, спр. 654, арк. 1; ф. 2072, оп. 1, спр. 30, арк. 19; ЦДАЛ. Ф. 199, оп. 1, спр. 1. арк. 26 зв.; *Мицько І. З.* Названа праця. С. 107.

¹³³ *Сисин Ф.* Названа праця. С. 322.

залишилася в унії, а її сестра Марта змінила православну конфесію на унійну). Відомі ще два випадки переходу з унії до православ'я – Геннадія (Жуховського) і Олександра (Дениска). Макарій (Созанський), навпаки, будучи православним, зрештою віддав перевагу Унійній Церкві.

Ми розглянули 33 відомі нам випадки, які фіксують зміни ченцями своїх монастирів. Наведені свідчення дозволяють, передусім, визначити конфесійну належність низки обителів, допомагають з'ясувати перебіг деяких подій в історії монастирів. Привертають увагу записи, які свідчать про одночасне перебування монаха у складі чернечих спільнот різних обителів. Можливо, це – помилкові дати в записах (хоча їхня кількість дещо завелика), окремі ситуації можна спробувати пояснити тим, що йдеться про «нареченого» ігумена, але у більшості випадків усе остаточно з'ясується лише після віднайдення нових документальних свідчень.